

наказом начальників слідчого підрозділу або керівників відомств певного рівня, який за своїм змістом повинен бути аналогічним тому, що видається начальником органу дізнання);

– створення чергових СОГ повинно оформлюватися згідно із затвердженням начальником ОВС та начальником слідчого підрозділу графіком чергувань та узгоджуватися з керівниками органів, які виділяють у групу своїх співробітників (наприклад, керівником бюро судово-медичної експертизи).

Список літератури: 1. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. К., 1997. 2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т.Маляренка, В.Г. Гончаренка. К., 2003. 3. Інструкція щодо організації діяльності штатних підрозділів дізнання у системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів: Затв. наказом МВС України від 29 грудня 1995 р. №880. 4. Інструкція з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів: Затв. наказом МВС України від 25 грудня 2003 р. №1600. 5. Слинко С.В. Сущность, формы и правовые основы взаимодействия следователя с органами дознания: Дис. ...канд. юрид. наук. Х., 1991. 6. Дубинский А.Я., Шостак Ю.И. Организация и деятельность следственно-оперативной группы. Учеб. пособие. К., 1981. 7. Кримінально-процесуальний кодекс України (проект станом на 15 червня 2005 р.) (редакція, запропонована народними депутатами України – членами Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності для другого читання). 8. Брылев В.И. Взаимодействие следователя и органов дознания при расследовании и предупреждении преступлений, связанных с наркотиками: Дис. ...канд. юрид. наук. Свердловск, 1991.

Надійшла до редколегії 07.09.05

О.А. Мартиненко

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦІНИ ТА РІВНЯ ЛАТЕНТНОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС УКРАЇНИ

«Ціна» злочинності, тобто розмір та характер економічних та морально-психологічних збитків від злочинних посягань, а також латентність протиправних діянь є додатковими якісними показниками, за якими оцінюється небезпека того чи іншого виду злочинів для суспільства. Якщо проблема латентності злочинів, що вчиняються працівниками ОВС України, у різні періоди освітлювалася в роботах М.І. Ануфрієва, І.М. Даньшина, О.Г. Кальмана, В.Ф. Оболенцева, С.А. Шалгунової, то приблизну оцінку збитків від так званої «міліцейської» злочинності можна зустріти тільки у дисертаційному дослідженні О.С. Новакова та багатьох праць російських вчених. До того ж застосування наявних у кримінології методик виміру латентності та ціни злочинності має певні труднощі через недосконалість судової та відомчої статистики. Саме тому названі категорії є предметом нашого аналізу для подальшої конкретизації їх кількісного виміру.

Нагадаємо, що прямий збиток матеріального характеру розраховується у грошовому еквіваленті і зазвичай застосовується при аналізі злочинів корисливої спрямованості. Для агресивно-насильницьких злочинів прямий збиток може бути виражений через сукупність летальних випадків, кількості спричинених тілесних ушкоджень, суми витрат на лікування та оплату вимушеної непрацездатності потерпілих. До непрямих збитків за таких умов відносять грошовий еквівалент негативних соціальних наслідків злочинності, а також кошти, витрачені державою на протидію злочинності.

О.С. Новаков, наприклад, розраховуючи ціну злочинів, вчинених працівниками ОВС у сфері службової діяльності, взяв за основу загальний розмір збитків, спричинених сукупністю усіх злочинів, скоєних в Україні за 2001 рік, що становило суму у 786,3 млн грн. Беручи до уваги, що частка службової злочинності працівників міліції складала близько 0,02–0,04% від загальної кількості злочинів в Україні, було отримано цифру у 314520 грн. як приблизний показник щорічного збитку від «міліцейської» злочинності. При цьому вказану суму з урахуванням рівня латентності О.С. Новаков пропонував збільшити не менш, ніж у 10–12 разів, що приводить нас до суми у 3,1–3,7 млн грн. щорічно [1, с.40].

Проте дещо точніший розрахунок, на наш погляд, можна здійснити, виходячи з інформації, що міститься у судових матеріалах. Проведений аналіз вироків судів стосовно 330 колишніх працівників ОВС дозволяє констатувати, що практично у половині випадків (49,85%) потерпілим було завдано матеріальної шкоди, у 48% випадків шкода мала фізичний характер, а у 7,2% випадків окремо було вказано на наявність моральних збитків, які за своїм грошовим виразом могли сягати досить значної суми.

Прикладом одного з найбільших за розміром позовів на компенсацію морального збитку може служити випадок з жителькою Тернопільської області, яку у 2000 р. працівники ДПС ДАІ незаконно, без видачі відповідної квитанції, примусили сплатити штраф у розмірі 50 грн. за нібито неправильне паркування автомобіля. Потерпіла, яка на той час була молодю матір'ю та мала грудне немовля, подала до суду заяву, де вказала, що через грубе поводження та психологічний тиск з боку працівників ДАІ у неї пропало молоко і вона вимушена вдатися до штучного годування. За рішенням суду працівники ДАІ сплатили на користь потерпілої 40 тис. грн. компенсації за спричинений моральний збиток та ще 50 грн. – за матеріальний збиток [2, с.131].

Загальний розмір збитків, що був вказаний у проаналізованих вироків судів, склав 757721 грн., при цьому за розміром грошового еквіваленту окремі види збитку розташувалися наступним чином:

- моральний збиток – 355300 грн. (48,9%);
- матеріальний збиток – 190180 грн. (25,1%);
- фізичний збиток – 93365 грн (12,4%);
- вид збитків не вказано – 118246 грн. (15,6%).

Маючи розмір збитків, встановлених вироків судів, а також кількість осіб, засуджених за ці злочини, ми маємо змогу зробити розрахунок як загальної суми шкоди для конкретних категорій злочинів, так й середню суму

шкоди, що припадає на одного засудженого цієї категорії (табл.1). Крім того, у нас з'являється нагода методом екстраполяції зробити розрахунок ймовірного, але досить вірогідно масштабу шкоди, завданої потерпілим від незаконних дій працівників ОВС.

Таблиця 1

Розміри реальної та ймовірної матеріальної шкоди
для різних видів злочинів працівників ОВС (у тис. грн.)

		Сума шкоди на базі вибі- рки (у грн)	Збиток у роз- рах. на 1 чол.	Заг. кіль-сть засуджених за 1992– 2003 рр.	Ймовірна сума шкоди за 1992–2003 рр.
1	ДТП	179,323	44,830	400	17,932,000
2	Зловживання владою та пере- вищення посадо- вих повноважень	291,196	6195	1180	7,110,100
3	Насильницькі злочини	112,865	11,286	472	5,327,228
4	Крадіжка, грабіж, вимагання	47,429	7905	592	4,679,760
5	Халатність, службовий підлог	93,322	7776	144	1,119,744
6	Хабарництво	33,586	2099	494	1,036,906
	Усього	757,721	7976	3544	28,266,944

Як можна бачити з наведеної таблиці, перші місця серед усіх видів протиправних дій, залежно від суми завданої шкоди, посідають випадки зловживання владою та перевищення посадових повноважень, порушення правил дорожнього руху, вчинення насильницьких злочинів. Для випадків скоєння ДТП розміри завданої шкоди при цьому є найбільшими – у розрахунку на 1 засудженого це складає в середньому 44830 грн., оскільки усі проаналізовані випадки мали летальні наслідки для потерпілих.

Загальний же розмір ймовірного прямого збитку може бути визначений, таким чином, у щорічну суму 2 млн 355 тис. грн. Якщо ж, за прикладом О.С. Новакова, враховувати коефіцієнти латентності, то вказана сума буде більш значною.

Додатково до наведених цифр можна врахувати також спричинену шкоду у вигляді загальної кількості летальних випадків та спричинених тілесних ушкоджень. Згідно з відомчою статистикою МВС України, з числа працівників впродовж 1992–2003 рр. було засуджено: за вчинення умисного вбивства – 159 чол., хуліганства – 79 чол., за зґвалтування – 47 чол., спричинення тілесних ушкоджень – 187 чол., тобто 472 особи. При цьому слід брати до уваги наступні моменти.

По-перше, випадки зловживання владою практично завжди супроводжуються незаконним спричиненням потерпілому (або декільком потерпілих) тілесних ушкоджень. За цією причиною факт засудження працівника

ОВС за даний вид злочину передбачає наявність, як мінімум, одного громадянина, потерпілого від рукоприкладства або незаконного застосування спецзасобів. По-друге, як було вже зазначено, факт засудження працівника за винищення ДТП настає внаслідок загибелі одного з потерпілих.

З урахуванням цього до офіційних статистичних даних слід додати наслідки вчинених працівниками протягом 1992-2003 рр. 400 випадків ДТП (з летальним результатом) та 298 випадків зловживання владою (у вигляді спричинення тілесних ушкоджень). Таким чином, за приблизними підрахунками, в результаті неправомірних дій працівників ОВС за останні 12 років було спричинено 559 летальних наслідків та 611 тілесних ушкоджень.

Латентність злочинів, як друга категорія, що потребує окремого розгляду, конструється сьогодні на основі двох ознак – невідомості злочину для правоохоронних органів та його відсутності у кримінально-правовій статистиці. Найбільш повне визначення латентної злочинності характеризує її як сукупність фактично вчинених, однак не виявлених злочинів або ж таких, що не стали відомі правоохоронним та судовим органам, через що відомості про них не знаходять свого відображення в офіційній кримінально-правовій звітності.

У роботах радянського періоду містяться досить репрезентативні спроби розрахунку кількісних показників для окремих видів злочинів. За даними Р.М. Акутаєва, наприклад, показник латентності для умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень складає 30%, для грабежів та хуліганства він дорівнює 30–50%, для службових злочинів – 50–70%, для хабарництва, дрібних крадіжок, зґвалтування – перевищує 70% [3, с.8-9].

Сучасна кримінальна ситуація, звісно, внесла свої корективи у наведені дані. До того ж, розрахунок рівня латентності суттєво залежить від методів та якості прикладних методик. Не можна не зважати й на точку зору тих кримінологів, хто пов'язує рівень латентної злочинності не стільки із зростанням кількості реальних злочинів, скільки із фактором сумлінної їх реєстрації працівниками ОВС [4, с.80]. Наразі, за оцінками різних дослідників, в Україні співвідношення зареєстрованих та латентних злочинів складає 1:3, 1:5, а то й 1:10 [5, с.24].

Існування латентної злочинності визначається цілою низкою факторів, проте для злочинів, що їх вчиняють працівники ОВС, притаманний більш високий рівень латентності через специфіку суб'єкта злочину. Перебуваючи відповідальними за об'єктивність оцінки стану злочинності, правоохоронці мають можливість маніпулювати її показниками, використовувати професійні знання для приховування слідів злочину. Суттєвою обставиною для збільшення періоду латентності є високий інтелектуальний рівень правопорушників [3, с.44-52; 6, с.9].

Серед найбільш вагомих факторів підвищеної латентності злочинів серед особового складу ОВС вказуються також недосконалість методів виявлення злочинів та працівників, схильних до їх вчинення, формальний контроль за діяльністю підрозділів, наявність кругової поруки серед пра-

цівників, стурбованість керівництва з приводу хибного розуміння «чистоти мундиру» [1, с.62-63; 7, с.55-56].

Аналіз звільнень працівників міліції за негативними мотивами, здійснений російським дослідником С.А. Алтуховим, свідчить про те, що приблизно у 65% випадків виявлені порушення законності за характером та ступенем суспільної небезпеки нічим не відрізнялися від злочинних посягань, що передбачають кримінальну відповідальність [8, с.80]. У вітчизняній практиці, на жаль, також існують схожі випадки. Так, працівник ППСМ сержант міліції Л., заступивши на чергування, разом з напарником відхилилися від маршруту та, переодягнувшись у цивільний одяг, зайшли на півтори години до кафе, де вживали спиртні напої. Там сержант міліції Л. затіяв бійку, вийшов на вулицю для її продовження, але після удару в голову знепритомнів. Невідомі, скориставшись цим, відібрали у нього табельну зброю та зникли. За результатами службового розслідування сержанта міліції Л. було звільнено з ОВС без наступного порушення кримінальної справи [9, с.250].

До наведеного переліку факторів можна додати наявність у працівників міліції широкого спектру владних повноважень, що дозволяє окремим співробітникам реалізовувати незаконні дії під виглядом проведення стандартних оперативно-розшукових та процесуальних дій. Ця обставина дозволяє приховувати частину протизаконних дій навіть від безпосереднього керівництва, на яке покладено функцію внутрішнього контролю. За результатами О.С. Черепашкіна, спроби працівників приховати злочини стають відомими керівництву МВС лише у 45,8% випадків, а органи прокуратури дізнаються про такі спроби лише у 24% випадків. Взагалі ж для ОВС РФ приблизний рівень латентності правопорушень виглядає наступним чином (табл.2) [10, с.43]:

Таблиця 2

Латентність правопорушень, що вчиняються працівниками ОВС РФ (у %)

Вид правопорушення	Приховано від керівництва	Приховано від прокуратури
Хабарництво	80,5	85,4
Незаконне адміністративне затримання	71,6	88,8
Перевищення посадових повноважень	59	79,7
Зловживання владою	59	74,3
Халатність	51,3	78,5
Необґрунтоване притягнення до адміністративної відповідальності	49,2	54,9
Необґрунтоване застосування спецзасобів	38,4	72
Необґрунтоване застосування зброї	38,4	39,2

Вочевидь, що підвищеному рівню латентності сприяє також поведінка потерпілих, що не бажають звертатися у різні інстанції для захисту власних прав. Наприклад, не зважаючи на досить розповсюджені факти порушення законності під час проведення обшуку жилих приміщень (навмисне псування речей, образливі зауваження, дрібні крадіжки та незаконне вилучення), в

матеріалах службових перевірок майже не зустрічаються скарги громадян стосовно вказаних дій працівників ОВС. Найбільш поширеними причинами такої позиції є небажання громадян бути втягнутими у кримінальний процес, страх переслідування з боку працівників міліції, наявність судимості, зневіра у допомогу правоохоронних органів, небажання розголошення.

Наведені міркування та розрахунки, без сумніву, не тільки складають більш повну картину щодо оцінки такого негативного явища, як правопорушення серед працівників ОВС, але й надають змогу враховувати визначені особливості при розробці заходів спеціально-кримінологічного попередження.

Список літератури: 1. Новаков О.С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності: Дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАВСУ. К., 2003. 2. Архів ДВБ ГУБОЗ МВС України. НС по надзвичайним подіям у Тернопільській обл., №109 (нетаємно). 2002. 3. Акутаев Р.М. Проблемы латентной преступности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 1984. 4. Литвак О.М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект: Дис. ... доктора.юрид.наук: 12.00.08/ Нац.ун-т внутр.справ. Х., 2001. 5. Бандурка А.М., Давиденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. Х., 2003. 6. Оболенцев В.Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08/ Нац.юрид.академія ім.Я.Мудрого. Х., 2001. 7. Шалугнова С.А. Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: Дис....канд. юрид. наук. К., 1999. 8. Алтухов С.А. Преступления сотрудников милиции (понятие, виды и особенности профилактики). СПб., 2001. 9. Архів ДВБ ГУБОЗ МВС України. НС по надзвичайним подіям у Харківській обл., №110 (нетаємно). 2002. 10. Черепашкин А.С. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, совершаемых сотрудниками милиции общественной безопасности. Дис. ... канд..юрид.наук. Омск, 2004.

Надійшла до редколегії 22.09.05

М.В. Семикін

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Вивчаючи проблеми кримінальної відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації, слід зазначити, що у теорії й практиці боротьби зі злочинністю виникають питання про те, що є об'єктом злочину даного виду, що розуміти під категорією «злочини проти громадської безпеки», і яким чином положення, що містяться у ч.4 ст.258 КК, узгоджуються із загальною системою кримінального законодавства України. У зв'язку з цим перед вченими-юристами постають завдання: обмірковувати усі нові аспекти проблеми, провести дослідження з метою розроблення кримінально-правових характеристик об'єкта злочину, передбаченого ч.4 ст.258 КК, визначити, що розуміти під родовою категорією «Злочини проти громадської безпеки». Незважаючи на очевидну наукову й практичну значущість, ця проблема ще не достатньо вивчена і потребує подальшого дослідження.